

Com en un mirall¹

Jaume Pòrtulas

Universitat de Barcelona

Departament de Filologia Grega

Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona

L'any 1901, a Atenes, va tenir lloc un dels episodis més insòlits en la història universal de la traducció. El diari *Akropolis* havia començat a publicar la primera traducció al grec demòtic dels quatre Evangelis, a càrrec d'A. Pallís. Hom podria pensar que la iniciativa no era inoportuna, car la venerable *koinè* de l'original resultava tan poc comprensible per a la immensa majoria de grecs com el llatí de la *Vulgata* per als catòlics catalans contemporanis; però la reacció popular (atiada pels sectors més intransigents de la Església Ortodoxa) esclatà amb virulència. Una gernació enfurida, enquadrada pels estudiants de la Universitat (amb els seus professors al capdavant) organitzà una manifestació rere l'altra; uns quants dies després, quan la policia es decidí a obrir foc, la cosa es ventilà amb vuit cadàvers al carrer. No era pas el darrer episodi, ni de bon tros, de «la guerra de les traduccions». No cal témer, és clar, que la nova traducció, a càrrec de Joan Francesc Mira, dels quatre *Evangelis* i altres obres del *Nou Testament* (els *Fets*, la *Carta de Pau als Romans* i l'*Apocalipsi*)² tingui resultats tan catastròfics. En una època com la nostra, marcada per la superficialitat, la frivolitat i la premsa (defectes greus, però que, de tant en tant, no deixen de tenir algunes contrapartides), més aviat em faria por que passés desapercibuda; però tampoc aquest sembla ésser el cas. Crec que ha tingut un bon impacte mediàtic (al qual la personalitat del traductor no haurà estat pas aliena), i que s'ha venut bé.³ Si s'ha llegit molt o poc, és una cosa que les estadístiques normals ja no ens diuen. Ara potser ha arribat el moment d'analitzar-la una mica, amb la proverbial morositat acadèmica.

* * *

1. No podria començar aquestes notes sense evocar la bona memòria de la meva mare, per a qui els textos evangèlics foren quelcom central, al llarg de tota la vida. També vull agrair a algunes persones, en especial a Victòria Alsina, les estones de paciència esmerçades en la discussió d'aquest paper.
2. Publicada per Edicions Proa, Barcelona, 2004.
3. El gruixut dossier de premsa que hom ha tingut la gentilesa de fornir-me constava (si no m'he descomptat) de trenta-un ítems, entre notícies, entrevistes, crítiques i gasetilles. Això està molt bé; però també cal dir que la pobra qualitat i el grau de desinformació de bona part d'aquesta pape-rassa (amb un parell o tres d'excepcions, a tot estirar) m'ha deixat una mica astorat.

D'entrada, cal agrair a J(oan) F(rancesc) M(ira) —professional, i professional competent, de l'escriptura, al capdavant— que s'hagi pres la molèstia d'explicar amb tanta claredat *què* es proposava de fer: «Es tracta, en efecte, d'una versió “literària”, i no doctrinal ni dogmàtica [...] és a dir, d'una versió feta amb els mateixos criteris que hauria aplicat a la traducció de qualsevol text narratiu, teatral o poètic de la literatura clàssica i, més concretament, de la literatura en llengua grega [... *En altres versions...*] la qualitat literària o narrativa del text, i fins i tot el sentit general i “comú” (no doctrinal o dogmàtic) del vocabulari, passen a segon terme o simplement no són presos en consideració [...] ¿És possible llegir els evangelis i els altres llibres del Nou Testament, traduïts a un llenguatge narratiu contemporani, com els llegiria un lector mínimament culte —però no cristià— d'Alexandria, de Pèrgam o de Nàpols a principis del segle II? [...] Llegir els evangelis —i la resta— com a obra literària pot resultar més satisfactori que llegir-los com a text sagrat [...] No he treballat pensant en els filòlegs, teòlegs o escriptoristes, ni pensant en els crítics literaris. He treballat pensant en els possibles lectors i en el plaer o l'interès que puguen trobar en la lectura.»⁴

Allò que em capfica, a mi (potser perquè sóc filòleg, una de les categories excloses per JFM), és que aquestes formulacions contenen un nombre d'ineixactituds i de malentesos no pas insignificant. Deixaré de banda, de moment, aquest hipotètic (però improbableíssim) «lector mínimament culte —però no cristià— d'Alexandria, de Pèrgam o de Nàpols a principis del segle II». Si es vol traduir els Evangelis com «qualsevol altra obra literària», sembla imprescindible tenir una idea com més acurada millor de quina mena d'obra (literària?) és l'obra a la qual ens acarem. Sense ésser entès en teoria de la literatura —res més lluny de la meua intenció i dels meus interessos, ara com ara— penso que això implica, com a mínim: *a*) tenir una certa idea del gènere al qual pertany l'obra en qüestió (i consti que no m'interessa definir, ni tant sols aproximadament, *què és* un gènere, a la Grècia clàssica, a la Palestina romana o a la Barcelona postmoderna; *b*) tenir una certa idea de la mena de tradició (o tradicions) en què s'insereix aquesta obra; *c*) tenir una certa idea del públic *a qui* s'adreçava inicialment —perquè allò que resulta evident és que *no* s'adreçava a ningú com ara nosaltres.

Llavors, semblaria obvi que el NT no és, de cap manera, una narrativa. Bo i admetent sense dificultat que JFM té raó quan parla de les excelsas qualitats literàries dels Evangelis (al marge de la seva enorme influència), el fet és que, com a pura narració, no passen de mediocres, si és que hi arriben: una estructura feble, una disposició en episodis fragmentats que no n'afavoreix la lectura seguida; el clímax es limita a l'última part, i resta elemental;⁵ uns personatges —començant

4. Totes aquestes citacions procedeixen de l'«Explicació» inicial, de les p. 9-10, 13 i 15, respectivament.

5. Això no vol pas dir, naturalment, que no hi hagi cops ocasionals de geni narratiu. Així, per posar el primer exemple que em ve al cap, a l'evangeli de Joan (xiii 30), quan, després de descriure la sortida vergonyant de Judes Iscariot del sopar dels Dotze, el narrador afegeix només, amb seca concisió: «Ja era de nit».

pel protagonista— caracteritzats sumàriament...⁶ Deixant de banda alguns episodis que vindrien de seguida a l'esment de qualsevol —l'entrada a Jerusalem el diumenge de Rams, el Darrer sopar, i, sobretot, Getsemaní— no és precisament l'alè narratiu allò que engraparà un lector assenyat, sinó l'embranchida mítica en alguns casos, el patetisme intens en altres, la profunditat sapiencial moltes vegades. Com podem pretendre seriosament que un text que s'obre amb l'Anunci d'una bona notícia (*euangelion*) i es clou amb una revelació o desvelament (*apokalypsis*) s'hagi de llegir com una narrativa, bona o dolenta? Si hem de parlar en termes de gèneres (encara que sigui aproximativament) ens acarem a una amalgama molt complexa de literatura gnòmica greco-hel·lenística, diatriba, literatura sapiencial semita i revelació apocalíptica (i això darrer és el més important, jo diria).

Aturem-nos ara, només un segon, en aquell famós «lector mínimament culte —però no cristià— d'Alexandria, de Pèrgam o de Nàpols a principis del segle II»: aquí JFM s'ha deixat portar per la seva inspiració de novel·lista; com a professor de grec sap prou bé que una figura com aquesta resulta força inversemblant. La institució literària antiga (llibres i lectors) estava molt més jerarquitzada que no pas la moderna: un lector culte no llegia *segons què*, o, en tot cas, no ho deixava traspasar mai. Aquesta jerarquització es basava (d'una manera completament insòlita, i de vegades fins i tot incomprendible, per a nosaltres) en criteris d'elegància literària i, sobretot, de puresa idiomàtica. Ara bé, el NT, segons aquests criteris, sovint tan ingenu, és una obra «molt mal escrita»: plena de faltes, de barbarismes (semitismes sobretot; algun llatinisme escadusser), sol·lecismes de tota mena, pecats greus contra la sintaxi. Tot un sant Agustí, al segle V, confessa encara, amb contrició profunda, fins a quin punt li costà, intel·lectual orgullós, orador i sofista com era, nodrit en els auris períodes de Ciceró, d'empassar-se *allò*: «I així vaig resoldre d'aplicar el meu esperit a les santes Escriptures per veure com eren [...] El que ara explico no és ben bé el que vaig sentir quan em vaig dedicar a una primera lectura del llibre, que em va semblar indigne d'ésser comparat amb la dignitat d'un Tul·li. El meu orgull, en efecte, refusava aquella simplicitat...»⁷ A sant Agustí, decididament, l'incomodava que la Paraula del Senyor estés tan mal escrita.⁸ Tot i que no ignorava, naturalment (ni ell, ni ningú del seu temps), que els evangelis havien formulat d'una manera tan lúcida com categòrica la seva pròpia «teoria de la recepció», en uns termes més aviat rupturistes per a l'època: «Pare, senyor del cel

6. No em vaga d'explicar aquí (ni tampoc sé si en seria capaç) que caracteritzar eficaçment un personatge *en termes mítics* no és pas el mateix que fer-ho en termes novel·lescós. La triple negació i el penediment de Pere «abans que cantí el gall» és una meravella, que travessa de banda a banda la història literària d'Occident; però a ningú no se li acudirà, suposo, d'afirmar que constitueix també un estudi novel·lístic-narratiu sobre el tema del «crim i el remordiment».

7. *Confessions* iii 5. Faig servir la versió de Miquel Dolç als Clàssics del Cristianisme (Barcelona, 1989).

8. Més endavant, és clar, l'irreprimible disgust dels intel·lectuals convertits al cristianisme per allò que sovint percebien com a pobresa d'estil i mediocritat literària del llibre sagrat acabà donant origen a la doctrina dels tres estils i a la definició del *sermo humilis*. Aquesta, però, és una altra història — ben apassionant, per cert —, que aquí no ens afecta.

i de la terra, —diu Jesús a l'evangeli de Mateu— et done les gràcies perquè tot açò ho has amagat als savis i als intel·ligents, i ho has revelat als infants; així és com a tu t'agrada fer-ho, pare, i està molt bé».⁹

He fet servir la traducció de JFM, naturalment, tot i que té un parell de detalls no gaire afortunats. Jo diria que el *nêpiois* del grec, en aquest context i en aquesta època, amb prou feines vol dir encara «infants», com tradueix JFM; sant Jeroni és molt més prudent (i més equívoc) al recórrer a un vague *parvulis*, que pot referir-se tant als de poca edat com als de poc enteniment, poca cultura o, fins i tot, escàs nivell social.¹⁰ Personalment, escriuria «ignorants»; però tot plegat no té importància. El que sí que em sembla una atzagaiada és aquest estrany «i està molt bé», que, per començar, no figura a l'original. El grec és limita a un senzillíssim *nai, ho patêr*, que la *Vulgata* tradueix, raonablement, amb un *Ita Pater*.¹¹ A JFM probablement tant se li'n dóna que, parlant en termes teològics, el fet que el fill atorgui la seva aprovació pública al pare sigui gairebé una blasfèmia; i a mi també, la veritat. Però fins i tot deixant de banda que a l'original, com dèiem, això no hi és, la frase resulta, narrativament i dramàticament, absurda.¹²

* * *

Potser ha arribat el moment de cloure les reflexions més o menys teòriques i de concentrar-nos en els resultats concrets. No tindria la sensació d'haver portat a terme d'una manera honrada la tasca que se m'ha encarregat si no acarava la versió de JFM a un parell de traduccions que qualsevol lector català normal pugui tenir a l'abast; i he escollit (em sembla que la tria era inevitable) la de la Fundació Bíblica Catalana i la dels Monjos de Montserrat.¹³ El passatge que he triat ha estat el començament del capítol v de l'Evangeli de Mateu —és a dir, el començament de les *Benaurances*, del Sermó de la Muntanya. Aquesta tria pot ésser objectable

9. *Mateu* xi 25-6.

10. Altres versions: la de la Fundació Bíblica Catalana tradueix «petitons», que resulta profundament carincló; la Bíblia de Montserrat, «senzills», que no està del tot malament.

11. La Versió Autoritzada, la famosa King James, tan estimada pels anglicans, almenys fins ara fa quatre dies, diu, amb concisió perfecta: «*Even so, Father*». Dec el suggeriment de tornar a donar un cop d'ull a aquella versió admirable a la Dra. Victòria Alsina; en fer-ho, m'he recordat d'una frase que hom atribueix al pare Batllori, sempre tan savi i ponderat: que com més versions contemporànies de la Bíblia llegia, més admirava els grans traductors humanistes i de la Reforma. (L'anècdota m'ha arribat per simple tradició oral, i podria molt ben ésser apòcrifa).

12. M'he trencat una mica el cap preguntant-me d'on sortia aquesta estranya excrescència. No tinc una resposta segura, és clar; però em sembla molt que JFM ha llegit l'inepte «Així sigui, Pare» de la Fundació Bíblica Catalana (o alguna traducció similar); li ha semblat, amb tota la raó, que feia tuf de sagristia i ha decidit de «laicitzar-lo», sense adonar-se que, per a restar fidel a l'original, el millor era suprimir-lo directament.

13. No he recollit la versió de la Bíblia Catalana Interconfessional, en part, per no fer-me pesat; en part, també, perquè comparteixo la pobre opinió que en té el mateix JFM (cf. p. 12): «...massa vegades és ben dubtosa la correspondència amb el valor expressiu del text original». La traducció de l'editorial Claret (molt popular, si no m'erro, i adreçada a un públic ja més pròpiament «creient») tampoc no l'he consultada.

i potser una mica esbiaixada, com qualsevol altra; però ningú no la trobarà capriciosa o arbitrària, espero. Heus aquí les tres versions:

1968. Fundació Bflica Catalana¹⁴

Sortosos els pobres en l'esperit,
perquè d'ells és el Regne del cel.
Sortosos els humils,
perquè posseiran la terra en heretatge.
Sortosos els afligits,
perquè seran consolats.
Sortosos els que famegen i sedegen la justícia,
perquè seran sadollats...

1970. Bíblia de Montserrat

Feliços els pobres en l'esperit, perquè d'ells és el Regne del cel.
Feliços els humils, perquè posseiran la terra.
Feliços els qui ploren, perquè seran consolats.
Feliços els qui tenen fam i set de ser justos, perquè seran saciats...

2004. Joan Francesc Mira¹⁵

Afortunats, els qui, en el seu interior, són com els pobres, perquè d'ells és el regne del cel. Afortunats els qui estan tristos, perquè prompte rebran consol. Afortunats els bons i tolerants, perquè són els hereus de la terra.¹⁶ Afortunats els qui tenen fam i set de justícia, perquè en quedaran associats...

El primer problema que planteja aquest text (i ja em sembla complicadíssim) és com traduir el *makarioi* de l'original: benaurats? sortosos? feliços? afortunats? O, potser encara, beneïts?¹⁷ Confesso que, encara que, en conjunt, la traducció de JFM m'agrada, l'*afortunats* no em fa gens el pes: sembla com si tots plegats

14. Com a responsable de la traducció figura el pare Josep M. Cabanes. Es tracta, és clar, de la *segona* de les empreses bíbliques portades a terme sota el patrocini de la Fundació Cambó.
15. No sé si cal que aclareixi que la disposició tipogràfica es distinta perquè JFM no es proposa de reproduir l'articulació poètica de l'original. A mi, personalment, això em sembla un error greu: per què emmascarar que, per als destinataris originals, això *era* poesia? Però és una opció com una altra. (Veig ara que I. Moreta fa la mateixa remarca a propòsit del càntic de Zacaries i del pròleg de l'evangeli de Joan).
16. No tinc cap idea de per què JFM segueix l'ordre de les perícopes de la *Vulgata*, en comptes del grec original; tampoc és aquest l'únic passatge, ni de bon tros, on la seva versió s'acosta força més al llatí de sant Jeroni que no pas al grec. Potser hi ha complexos raons textuals, que desconec; l'única edició que tinc a la vista és la Nestle-Aland (la familiar edició de les United Bible Societies, de Londres), amb un aparat crític reduït; però, en definitiva, és la mateixa que JFM diu (cf. 'Explicació, p. 15) que ha fet servir per a la seva versió.
17. V. Alsina m'ha fet observar que no acabava de veure cap raó, suficient i objectiva, per a foragitar de les *Benaurances* el tradicional, i acreditat, «benaurats»; i potser té raó. Com a solució alternativa, em proposava «beneïts», recordant-me que és així com ho gira la King James: «*Blessed are they...*».

haguessin tingut un cop de xamba, haguessin tret la loteria o una cosa semblant. (*Sortosos* restaria obert a la mateixa objecció). Aquesta tirallonga de frases d'estructura rigorosament simètrica, i que comencen totes amb un «*makarioi* els qui... etc... etc...» pertanyen a una fórmula poètica especial, anomenada precisament *makarismós* (que es podria traduir aproximadament per «benedicció») i que, cosa força insòlita, apareix tant en grec clàssic i hel·lenístic com —aquest és el cas present— en un context inequívocament judaic. Es tracta d'una felicitació, d'una congratulació adreçada a algú pel fet de pertànyer, o d'haver ingressat, en una categoria religiosa especial. En el segle v aC, per exemple, poetes com ara Píndar o Sòfocles l'adrecen en termes gairebé idèntics a aquells que havien estat iniciats en els misteris d'Eleusi. Ja s'entén, doncs, que qualsevol traducció de *makar* o *makarios* que no tingui en compte aquesta component pregonament religiosa del terme (si és en clau pagana, jueva o cristiana, això no fa cap diferència, per al nostre propòsit) distorsiona i empobreix el sentit de l'original.

El que sí que és pregonament jueu —en grec clàssic resultaria inconcebible— és el que ve a continuació: *ptôkhoi tôi pneumatî*. Sant Jeroni ho va traduir, sense complicar-se gaire la vida, per *pauperes spiritu*, cosa que ha donat lloc, en algunes llengües, i també en la nostra, a l'expressió «pobres d'esperit» (una mica arbitrària, per cert; m'es aviat hauria d'ésser «pobres en l'esperit», tal com ho editen, efectivament, els Monjos de Montserrat i la Fundació Bíblica). L'expressió ha acabat significant una persona de bonat pregon, senzilla, una mica taujana —allò que Gustave Flaubert anomenà una vegada «un cor simple». Els grecs de la bona època (fins i tot deixant de banda que tendien sempre a pensar que els «pobres d'esperit» són uns imbècils, i, per tant, del tot indignes d'interès) no ho haurien expressat mai d'una manera com aquesta; segurament s'haurien valgut d'un adjectiu compost, quelcom com ara *oligophrôn* o bé *oligopsykhos*. I en realitat, *ptôkhos* ni tant sols no vol dir pobre, sinó més aviat «mendicant i miserable». L'evangelista, si no vaig errat, ha recollit com ha pogut el terme hebreu *anavim* (sobre el qual existeix tota una bibliografia, presumptament immensa, però de la qual jo no sabia dir res): una categoria especial de pobres, mendicants (o, més aviat, *renonçants*, com diria un sociòleg de les religions), beneficiaris d'una promesa escatològica. Pel que fa a l'utilització de *pneuma* en la *koinê* —terme que JFM sol traduir per «alè» d'una manera que trobo desgraciada, però que ha fet molta gràcia a alguns periodistes despistats—,¹⁸ es tracta (tal com em va explicar una vegada el doctor Gregorio Del Olmo, hebraïsta eminent i amic molt admirat) del terme *menys inadkuat* que hom va trobar per girar l'hebreu *ruah*.¹⁹

18. Repassant el dossier de premsa (*vide supra*, n. 3), veig que només Ignasi Moreta i Josep Montserrat Torrens qualifiquen aquesta tria de desencert greu. Val a dir, però, que són dels pocs que no produeixen de bon principi la deplorable sensació de no saber ben bé de què estan parlant.
19. Aprofito l'ocasió per aclarir que, com que sóc llec en hebreu, tot el que pugui dir aquí sobre aquesta llengua no té altra base que converses ocasionals; però no he sotmès el meu text al Dr. Del Olmo, de manera que ell no té cap culpa de qualsevol inèpcia que jo pugui engegar aquí. Puc, això sí, remetre als capítols inicials d'una obra de consulta que em sembla ben feta: *Historia del cristianismo. Volumen 1. El Mundo antiguo*. Coordinado por J. Fernández Ubiña & M. Sotomayor, Editorial Trotta/Universidad de Granada, Madrid 2003.

Llavors, quin és, en darrera instància, el sentit d'aquesta frase? Sense cap preparació d'hebraïsta (ni cap interès teològic especial; arrapant-me als mots grecs literals), només se m'acut que l'alè messiànic, envescat d'escatologia, del més jueu dels evangelistes ens etziba que tots aquells que són l'escòria de la terra gaudeixen d'una gran fortuna (i molt més, com més conscients en siguin); gaudeixen d'un privilegi singular. La idea potser no resultarà agradable a tothom (a mi, almenys, no m'ho resulta gaire); però no deixa d'ésser allò que deia el *Nabí* de Josep Carner, en uns versos egregis:

Fui arrencat al bàndol
de l'honorada gent.
—Sigués rebuig, digué la Veu, sigues escàndol
per a virtuts corcades en l'acomentament.
Dels bandejats la vida t'és prou bona;
per viaranys sense roderes aniràs...

No em vaga, però, de continuar discutint aquest text abrupte paraula per paraula; ni tampoc voldria avorrir ningú. Serà més còmode confegir-ne una versió, purament provisional, i que no té més pretensió que la de portar una mica més enllà encara allò que JFM diu que cal proposar-se: traduir «literàriament» un text — encara que no sigui «literari» en cap sentit normal del terme —, fent taula rasa de les excrescències teològiques que se li han adherit al llarg dels segles. Intentaré mantenir tant com em sigui possible l'estructura paral·lelística, típica de la dicció poètica dels semites i d'altres cultures tradicionals. Per no esmussar més del compte el caràcter tallant de l'expressió, prefereixo ometre la partícula *hoti* («car», «perquè»), que em sembla que en aquest context té un sentit causal dèbil, i substituir-la per uns simples dos punts, més enèrgics. Altres opcions, miraré de justificar-les en nota. Així doncs, la meva proposta fa així:

Feliços els que tenen ànim de mendicant: el regne dels cels és d'ells.
Feliços els que gemeguen:²⁰ rebran consol, ells.
Feliços els dòcils:²¹ es repartiran la terra, ells.
Feliços els que la justícia els fa venir gana i set: ells se'n podran atipar.²²

Reconec de bon grat que la intensitat d'aquest *to* resulta bastant insuportable, i difícil de mantenir molta estona, tant per part del traductor com, sobretot, per part de qualsevol lector normal. Però em sembla que JFM reconeixerà, també de bon grat, que convindria aspirar-hi tan sovint com fos possible.

20. La força de l'oxímoron és molt gran. El grec diu rodonament que els qui estan afligits, els que ploren, estan de dol o gemeguen (*hoi penthountes*) tenen molta sort. I que ho entengui qui vulgui, o qui pugui.
21. «Mansos», que és segurament el que caldria posar, no figura al DIEC; «mansuets», evidentment, no fan al cas.
22. No hi ha inconsciència en la tria del mot: *khortasthêsontai* és ben exactament el verb que es fa servir per a un bou que s'atipa de farratge. Fins i tot si l'expressió s'ha debilitat una mica, del grec clàssic a la *koinê* del NT, continua essent enèrgica.

* * *

No vull acabar aquests apunts sense donar almenys un especímen, un de sol, de com em sembla que es podria, i que caldria, traduir textos del NT. M'hauria agradat de fer servir quelcom que també hagués traduït JFM; però no tinc a l'abast cap temptativa que em satisfaci, i ara no he volgut assajar una traducció de cap i de nou, sinó recórrer a algun text que ja tingués a l'ordinador. Aprofito, doncs, un meravellós passatge de Pau (*Primera Carta als Corintis*, 13, 1-13),²³ que em tocà de confegir en unes circumstàncies molt peculiars (i doloroses):

Si parlo les llengües dels homes i les dels àngels, però no tinc l'amor, seré com un bronze que ressona o com una campana sorollosa. Si sóc profeta i conec tots els misteris, i totes les ciències, i tinc una fe que mou muntanyes, però no tinc l'amor, no sóc res. Si dono tots els meus béns perquè els mengin, i dono el meu cos perquè el cremin, i no tinc l'amor, no em serveix de res. L'amor té paciència i és benigne; l'amor no és envejós ni frívol; no s'infla, no fa coses indignes, no busca el seu propi guany; no s'exaspera, ni rumia mals, ni s'alegra amb la injustícia; sinó que s'alegra, i molt, amb la veritat. Tot ho sofreix, es refia de tot, ho espera tot, ho aguanta tot. Mai no s'acaba, l'amor.²⁴ Emmudiran les profecies, callaran les llengües, la ciència s'extingirà. Perquè ara coneixem en part, pronostiquem en part. Quan arribi el que és perfecte, tot el que és en part s'acabarà. Quan jo era un nen, xerrava com un nen, pensava com un nen, raonava com un nen; quan m'he fet gran, he deixat enrere les criaturades. Perquè hi veiem només entre enigmes, com en un mirall;²⁵ llavors hi veurem cara a cara. Ara conec en part; llavors, coneixeré tal com sóc conegut. En l'endemig, hi ha el creure, l'espera, l'amor,²⁶ aquestes tres coses; i l'amor és la més gran de les tres.

* * *

Em sabia greu que hom interpretés aquestes notes com una crítica proditòria contra la tasca de JFM; ben al contrari, encoratjaria tothom a llegir-la, a freqüentar-la. Però qualsevol traducció honesta d'uns textos que porten gairebé dos mil·lenis a l'esquena, ha de partir d'una tria molt curosa entre allò que *cal* salvar a tot preu

23. No puc deixar de fer constar com lamento que JFM no hagi inclòs les *Cartes* de Pau (com a mínim, les set autèntiques) en la seva traducció; però la cosa és ben comprensible. Si havia decidit d'explorar bàsicament les virtualitats *narratives* del NT, els textos de Pau de Tars no hi encaixaven fàcilment, a despit de la seva importància central, alhora històrica, intel·lectual i teològica.
24. El grec és portentosament intradueïble: *agapê oude pote piptei*. Són els mots que Carles Riba volgué gravats sobre la seva tomba, seva i de Clementina Arderiu.
25. En grec: *blepomen gar arti di' esoptron en ainigmati*. Es comprèn que sant Jeroni renunciés pràcticament a traduir-ho: *Videmus nunc per speculum en aenigmatate*. Com em recordà el meu amic Jordi Binaghi, aquestes paraules forniren el títol a una de les més admirables, i hermètiques, pel·lícules de I. Bergman.
26. He observat, jo també, la recomanació de JFM de desempellar aquests textos de la crosta eclesiàstica que els temps els han anat adherint: «el creure, l'espera, l'amor» miren de traduir *pistis, elpis, agapê*, que la tradició va convertir en «fe, esperança i caritat», les tres virtuts teològals dels antics catecismes.

i d'allò que hom està disposat a sacrificar. Com a hel·lenista (i *no pas* com a creient, ni menys com a teòleg) trobo que la magnitud d'allò que JFM ha sacrificat d'entrada és molt gran. En el curs de la seva temptativa, tan tenaç i meritòria, de preservar les virtualitats *narratives* del NT, la radicalitat inicial del missatge, la pregonesa d'alguns pensaments, determinades envolades mítiques i escatològiques i també una certa poesia, intermitent i abrupta, hi han sofert molt més d'allò que, almenys al meu entendre, resultava imprescindible. I el fet que la immensa majoria de traduccions alternatives (afogades entre l'aigua beneita i allò que Joan Fuster anomenava, inspiradament, «la terminologia de sobrepellís») siguin al capdavant inferiors constitueix un consol més aviat magre.